

Méltóságkereső – önéletrajzi és szakmatörténeti töredék (részlet)

Település- és közösségfejlesztési kezdemények

Az 1985-ös helyhatósági választásokon az addigi egyetlen helyett alternatív jelölt állítására nyílt mód. Az igazgatásilag székhelyközségükhöz csatolt, de finomkodva „társult”-ként emlegetett települések ekkortól az önálló ügyintézés jogát kapták. (Nagy változásnak, és a változtatás nagy lehetőségének gondoltuk mindezt akkoriban, pedig milyen nevetséges engedmények voltak ezek a ma önkormányzati gyakorlatnak ismeretében!)

Ekkor választották meg eljárónak a somogyországbéli Csomán a község immár új hivatalába Orbán Ottót, a kultúrházat, utat a saját pénzén építő állomásfőnököt. Ettől kezdve kapott utólagos igazságot Tancsik József helybéli téesz-elnök a Tolna megyei Várongon, aki nemcsak megtartotta kis falujának saját határát azzal, hogy nem engedte beolvasztani termelészövetkezetét, hanem több, a helyi életminőséget javító kezdeményezéssel is renitenskedett. A friss hús vásárlását elősegítendő vágóhidat akart csinálni. Nem engedték. Helyette a szabványokban

nem szereplő, és így engedély nélkül is létesíthető „szűrőházat” építettek. Horgásztavuk sem lehetett. Kialakított tehát egy jóléti-tóként megnevezett, és így ugyancsak szabványon kívüli horgászhelyet. Falujának vezetékes vizet úgy teremtett, hogy a téesz istállóját a kúttal átellenben, a falu túloldalára telepítette, így a vezetékre (ha már úgyis arra jár!) ráköthettek az emberek. Parasztok Háza néven közösségi teret, vagyis művelődési otthont avatott. Nem felejtendő, hogy Csoma és Várong az akkori településfejlesztési koncepció szerint az „egyéb” kategóriába sorolva távlatosan a sztyeppésítendő falvak közé tartozott.

Nevüket azért is idézem, mert bátor tetteik a helyi cselekvés helyből megoldható maximumát jelentették az általam most bebarangolt előidőkben. Az ötletgazdák maguk voltak, nekünk csak bátorításuk jutott.

A Szabolcs-Szatmár megyei Csengerben az 1985-ös választásokon alternatív tanácselnök-jelölt volt a helyi termelészövetkezet

kertészmérnöke, Apáti György. Megválasztása után azonnal akcióba kezdett azért, hogy nagyközsége a városi rangot, és ezzel az akkor szokásos előjogokat, több pénzt és a nagyobb fejlesztési lehetőségeket megkapja. A várossá válás egyik akadálya a kellő számú és alapterületű közintézményi hiány volt. Építkeznie kellett tehát. A megoldáson töprengve talált rá egy televíziós műsorban Makovecz Imrére, és elhatározta, hogy Csenger hiányainak pótlására ez, és csak ez az építész kell. Kinyomozta elérhetőségét, fölhívta, időpontot egyeztetett vele, és már utazott is.

Érkezésekor hivatalos voltam a tervezőirodába. Jól emlékszem tehát, hogy miután a segédeivel érkező tanácselnök előadta kívánalmait, elhallgatott. Bizonyára arra várt, hogy a határidőre, a tervezési díjra és hasonlóknak megbeszélésére kerül a sor, de nem. Makovecz (mintha nem hallotta volna a felsorolt listát) megkérdezte:

– Most végül mit akar?

– Egészségházat – ismételte Apáti.

* A Beke Pál: Méltóságkereső (Editio plurilingua, 2001) című könyv részlete a falufejlesztő látásmód egy Beke Pál és Makovecz Imre által képviselt változatát mutatja – a szerző jól olvasható stílusában (a szerk.)

– Rendben. És még? – kérdezte Makovecz.

– Sportcsarnokot.

– Mekkora?

– Jó nagyot.

– Milyen nagyot?

– Nem tudom.

– És még mit?

– Iskolát.

– És abból mennyit?

– Egyet.

– Miért nem több kicsit? – kérdezte az építész.

– Miért ne több kicsit? – kérdezett vissza a tanácselnök.

A válaszban megbúvó engedékenységből született csengeri feladatunk. Az építészek számára ki kellett ugyanis derítsük, hogy végül is minek a megépítésére van szükség a várossá válás, de igazából a komfortos település feltételeit megteremtendő. Meg kellett határozzuk azt is, hogy ha valóban szükséges valamilyen beruházás, az milyen és mekkora legyen. Ehhez meg kellett ismernünk, hogy mi van jelenleg ott. Nem szükségképpen épületben, hanem a gyerekek mai és várható számában, az emberi képességekben és szakképzettségben, a meglévő szellemi kapacitásban, a vendégforgalomban stb. Meg kellett ismerjünk a beköltözés, de leginkább az elvándorlás tendenciáját és okait. Elemeznünk kellett a különféle szolgáltatások előfordulását, minőségét és az esetleges bővítés szempontjából az arra való igényt is. Meg kellett vizsgáljuk, hogy sajátos földrajzi helyzetének közismert hátrányai mellett (esetleg éppen ugyanebből) mely feltételek megvalósításából milyen előnyök származhatnak? – ehhez persze meg kellett tudjuk azt is, hogy korábban mi volt itt, és hogy abból mi maradt.

Rájöttünk, hogy innen szinte minden elveszett.

Csenger Szatmárnémeti elővárosaként valamikor az ország közepén volt. A helybéli emlékezet szerint naponta megállt itt a pári-

zsi gyors („ami Ady Endrét is vitte” – mondogatták). Azután jött a trianoni határ, és kettévágta a szatmári tájat úgy, hogy a nagyváros éppen a túloldalra került, Csenger pedig az utolsó települések egyikévé innen nézvést. Zsák, ahonnan csak visszafelé lehet továbbmenni. Az 1970-es árvízről odalett Szamos-hídja is, azt szovjet parancsra néhány kilométerrel odébb, immár a településen kívül építették újjá. Még az átmenő forgalom is elkerülte.

Valóban csak magukra számíthattak.

A csengeri helyzetfeltárásunk a település vezetőivel, a felelős és teljes személyiségekkel való, gyakorlatilag folyamatos beszélgetéseken túlmenően forrás- és adatelemzést, a környező városok, elsősorban Mátészalka szolgáltatási lehetőségeinek, valamint a Csengerhez csatolt kisebb falvak szolgáltatási igényeinek elemzését követelte meg.

Elképzeltek, hogy helybeliek vagyunk, és valamilyen gondunk, feladatunk, problémánk akad. Elképzeltek, miképpen intéznék el azt a helyi boltokban, hivatalokban, szolgáltatóknál és szervezeteknél, illetőleg megpróbáltuk el is intézni azt. Rájöttünk, hogy szinte lehetetlen helyből megoldani az ügyeket, legyen az építkezés, betegség, gazdálkodási kérdés vagy vásárlás. Elképzeltek azt is, hogy ha (mint valójában) idegenek vagyunk itt, és enni, vásárolni, megszállni szeretnénk, mire számíthatunk. És mire számíthatunk akkor, ha esetleg meg akarunk tudni valamit a településről, a környékről, az érdekeségekről, a látnivalókról.

Rájöttünk, hogy ezekre sincs megoldás. Tapasztaltuk azt is, hogy megtudni sem lehet semmit sehonnan, persze nem azért, mintha nem lenne érdemes. „De kinek, mi nek és miért?” – nyafogták válaszul.

Tapasztalatainkat és benyomásainkat több alkalommal is nyilvánosságra hoztuk, hogy a hely-

bélieknek módjukban álljon véleményünket és elgondolásainkat korigálni. Ha részletkérdésekben valamilyen javaslatra jutottunk, az abban érintettekkel azonnal megbeszéltük. Reagálásuk sok esetben befolyásolták alakuló véleményünket, ám több esetben vitába szálltunk velük. Ha saját érveink már nem voltak elegendőek, az adott kérdésben élenjáró hazai megoldásokat tapasztalatcserék során közösen megtekintettük és tovább gyúrtuk egymást. Itt is kapóra jött a normandiai Paul Blin-nel kialakult barátságunk, hiszen a csengeriek is részesei lettek a közreműködésével szervezett franciaországi cseréknek és tanulmányutaknak, s az ottani példákat látva könnyebben ment az érvelés.

(Micsoda állapotok között élünk még a nyolcvanas években is! Paul egyik ismerősének az ismerőse az almabor lepárlásából előállítható híres-neves normandiai ital, a Calvados gyártásából élt. Paul ismerte a csengeri és általában a szatmári almatúltermelést, és arra gondolván, hogy ez is csökkentheti a felesleget, azonnal lecsapott rá és felénk továbbította, hátha összejön valamilyen közös érdekre alapozott üzlet. Az illetőt Ferihegyen vártuk és valamilyen járművel már Mátészalka táján jártunk, amikor telefonálni akart a feleségének. Tudtuk, hogy ez lehetetlen, a Calvados-üzlet pedig éppen ebből kifolyólag nem sikeredett.)

Csenger társadalmi-gazdasági fejlesztésére fogalmazott javaslatainkat írásban fogalmaztuk meg. A szöveg kritikusabb volt a településtől megkívánható életkörülmények és a helybéli életminőség kérdésében, mint ahogyan azt a csengeriek maguk megélték. A dokumentum egyes fejezeteiben természetesen nem a közismert állapotokat elemeztük, hanem a tervezett megoldás célját, okát, és a megvalósítás lehetséges útjait írtuk le. Szervezeti átalakítást, tár-

sadalmiasítást, építési feladatokat egyaránt javasoltunk. Nem csoda hát, ha a tanácsülés során válaszul csak kifogásokat és epés megjegyzéseket fogalmaztak a tanácsstagok, és jobbára elhatárolódtak a szöveg tartalmától.

A csengeri tennivalókat (értsd: a fejlesztési feladatokat) összegző tanulmányunk túl nagyot lépett. A civil szerveződésekre tett kezdeményezéseink sem a közös cselekvőerőt, hanem a markáns elkülönülés kezdeteit szolgálták. Akkor nem is következett semmi belőle. Ami esetleg mégis, arra még visszatérek a későbbiekben.

Csengeri feltáró- és elemzőmunkánk részesei voltak Makovecz ifjú építészei, akik később a szükségessé vált (és manapság immár városépítészeti különlegességet jelentő) tervezéseket is elvégezték. Először, és a mi munkánkkal egyidejűleg azonban nem a konkrét létesítményekkel, hanem saját szakmájuk logikája szerint a település általános fejlesztési kérdéseivel foglalkoztak. Éppen úgy, mint mi.

A település folyamatos és együttes megismerése, a különféle emberekkel és a különböző érdekű csoportokkal közösen átélt beszélgetések (és azok kontraí) mellett a mi külön eszmecseréink, a barátságos vitákkal díszített együttlétünk a települések fejlesztése szempontjából fölöttébb érdekes közös gondolkodást jelentett és eredményezett. Sem akkor, sem később nem jegyeztük fel annak részleteit, hogy a gyakori és mindig többnapos, jó kedélyű, de azért mégis kényszerű együttléteink során (talán a takarékossági okokból közös utazás és a fölöttébb primitív közös szálláshely miatt) milyen hajszályökerekkel kezdtük átszöni egymás szakterületét, finoman átalakítva annak részleteit, hangsúlyait, kérdéseit és következtetéseit. Racionális városépítészeti elgondolásaikba begyű-

rűztek olyan, számukra korábban értelmezhetetlen kategóriák, mint az „emberek közötti együttműködés”, „szolidaritás”, „képességfejlesztés”, „közösség” és más, általunk használt kulcsszavak.

Már a csengeri munkát megelőző éveinket is jellemezte az építészekkel közös településfejlesztési gondolkodás. A faluházak tervezésében és a megvalósításukért vívott partizánháborúk során formálódott ez először Makovecz Imre társaságában, majd miután ő függetlenítette magát, és MAKONA néven vállalkozást indított, ezekhez a feladatokhoz (is) csatlakoztatta ifjú tanítványait. A személyükkel és gondolkodásmódjukkal való ismerettségünk tehát már ekkortól való.

(Közbevetőleg meg kell jegyeztem, hogy az előbb emlegetett „faluház” persze korántsem azonos a falusi művelődési otthonnal. Bár már korábban kizártam, hogy a faluházakkal kapcsolatos, egyébként az itt megidézett előidők teljességét betöltő kezdeményezéseinkről beszámoljak, annyit azért megemlítek, hogy ez az először általunk használt szóösszetétel – emlékezetem szerint Varga Tamás és Makovecz Imre együttesen lelte egy vasúti büfé kocsiiban – nemcsak a hiányzó közösségi teret jelentette, hanem valamennyi olyan helybéli hiány pótlásának lehetőségét is, amelyeket a közösségi térrel egyidejűleg megépítve véltünk megoldandónak.

Hol ezt, hol amazt foglalta magában tehát. Általában könyvtárat és időnként mozit, aztán hol panziót, postát, orvosi rendelőt, üzletet, hivatalt, szolgáltatást és szolgáltatót, hol mire volt szükség. És persze valakinek munkahelyet is adott, akit nem annyira népművelőként, tehát az embereken kívül és fölöttük állónak képzelünk, hanem egy közülük való, egy hozzájuk tartozó kezdeményezőt, a szakma francia művelőitől kölcsönzött szóval „animátort”. Arra is történtek kez-

deményezéseink – például a baki, a somogyásomsoni, majd később a nagykapornaki faluházak esetében –, hogy a helybéliek egyesülte vezérelje maga-maguk szabadidő-szervezését, de ez csak sokára és csak egy helyütt, Győrvárott sikerült, bár ott már évtizede tart.)

Egy faluház-tervezés mentén végiggondolt helyi gazdaság-, társadalom- és közösségfejlesztésre mintaként kőröshegyi munkánkat idézem már csak azért is, hogy valami legalább megmaradjon belőle, hiszen ott végül nem valósult meg terveinkből semmi. Kőröshegyen így, másutt persze másképpen kellett forgatnunk a szót és a terveket, hiszen itt erre, másutt meg másfelé fordított bennünket a helybéli szükség és igény.

A már említett 1985-ös választások után történt, hogy a Balatonföldvár társközségeként korábban nem nagyon fejlesztett Kőröshegy előljárást és elkülönített költségvetést kapott. Megválasztott előljárójuk keresett meg bennünket, hogy a helybéliek és a műemléktemplom hangversenyei miatt időnként, főleg nyaranta megjelenő nagy tömeg kiszolgálására közösségi létesítményt tervezzünk. Egy, már csak terményforgalmazásra használt hajdani malomépület átalakításával gondolták kialakítani ezt.

A tervezőmunkát megelőzően a már szokásos recept szerint az építész Siklósi Józseffel együtt kezdtük megismerni a falut. Nem volt nehéz alapvető jellegzetességüket feltárni, mert az előljárónak szép szőlője, takaros pincéje és jó bora volt a település fölötti domboldalon. Kiderült, hogy ez a néhai jeles bortermő hely az elmúlt évtizedek alatt elveszítette fajtajellegét, és mert ki ilyen, ki olyan szőlőt ültetett, és így egymástól eltérő minőségű borokat termeltek a hajdanán jól azonosíthatók helyett, kitörölték a borvidékek jegyzékéből. Ennek ellenére sokan éltek abból,

hogy borukat eladták a környékbeli vendéglősöknek. Nem felejtendő, hogy a Balaton innen csak egy ugrás, volt felvevőhely bőven tehát. A szőlőhegyről egyébként a Balatonra látni, és a kilátás talán innen a legszebb: a vízen túlról Tihany látszik a Balaton-felvidéki hegyek, és mögötte a Bakony karéjában. Bizonyára ezért vált hétvégi házas nyaralóteleppé a hajdani szőlőhegy, és az elaprózott parcellák szőlőhöz és borhoz nem szükségképpen értő tulajdonosaitól vélhetően nem kívánható az azonos minőség.

Megtudtuk, hogy van azért egy olyan helybéli réteg, aki érdekelt a borüzletben, bár az nagyon alacsony áron jövedelmez. Megtudtuk, hogy az itteniek esetenként még mindig markáns borait alföldiekkel keverve hozzák forgalomba – természetesen kőröshegyiként – a vendéglősök, többszörös hasznot elérve annál, amennyit a helybelieknek fizetnek. Feltételezhető volt tehát, hogy ha lenne valamilyen külön, a mai vásárlóktól függetlenített piac, és ha a minőség tartható lenne – és néhány gazda tartani is tudná –, nagyobb haszonra tehetnének szert.

Körvonalazódott tehát a tennivaló: ha garantálni lehetne a minőségi bort, meg kellene hozzá teremteni a közvetlen piacot. A beinduló üzlet egy idő után nagyobb mennyiséget kíván, ezt a szőlőhegyi összevisszaság rendezésével lehetne elérni. A rendezés legjobb módjának a már régen elfeledett – ám napjainkban a hasonló megfontolások miatt újjáélesztett – a Hegyközség szervezetét véltük alkalmasnak. Az elképzelt szervezet, mint a legjobb gazdák közös akaratát végrehajtó intézmény, sokaknak bizonyára fájdalmas intézkedéseket hozna, de elvárásainak betartásával a régi hírnév, és talán a történelmi borvidék elveszített becsülete is visszaszerezhető. Úgy gondoltuk, hogy központi szabályozás, tehát külső-felső hatalom

– és akkor még az erre vonatkozó rendelkezés – híján az Előljáróság határozatilag garantálhatná az egyesületként működő Hegyközség testületének helybéli jogait.

Valahogy így kerekedett hát hónapról-hónapra az egész.

Egyszer csak nyilvánvalóvá vált, hogy hol máshol lehetne eladni a bort, mint a leendő faluházban? Siklósi József azonnal áttervezte a már valamennyire megrajzolt épületet. Az épület pincéjébe borozót, melléje bor- és üvegraktárt, palackozót rajzolt. Úgy képzeltük, hogy vendégként ki-ki kóstolgat, és amelyik ízlik neki, abból néhány üveggel vagy egy-két kartonnal vásárol is. A vendég előtt, esetleg külön műsorként általa fejthető a hordó, palackozható a bor, címkézhető az üveg. S ha valakinek bora már fogytán, jöhet a következő gazda.

Bizonyos volt számunkra, hogy nemcsak a szőlőhegyen kell rendet teremteni, hanem a bor értékesítéskor is. A gazdák egyéni érdekeit biztosítandó olyan új szervezetet kellett kitalálnunk, amely a legkisebb közös többszörös alapján valamennyiük lehetőségét és kötelezettségét szolgálja. A szőlőtermelők borértékesítő egyesületének megalapítását is terveztük tehát. Ez a szervezet lett volna a faluház üzemeltetője. Az intézmény által ellátandó, és bizonyára szükséges közművelődési feladatok megoldására ők alkalmaztak volna számukra megfelelő szakembert.

Bizonyosak voltunk abban, hogy a saját kézben tartott borüzlet mentén felértékelődik a szőlőhegy. Bizonyosak voltunk abban is, hogy a Hegyközség által megkövetelt rend: az azonos fajtájú szőlők viszszafejtése és termőre fordulása után a kívánt időben való nyitás, metszés, permetezés, szüret stb. nem hagyta volna a falu közös dolgait sem rendezetlenül. Bizonyosak voltunk persze abban is, hogy a siker és az anyagi haszon átrendezi a falu gazdaságát és később társadal-

mi hierarchiáját is. A rátermettség, a hozzáértés, a befektetett munka és az ennek arányában alakuló anyagi színvonal hatással lett volna Kőröshegy jövőbeni társadalmára.

(Az építésszelközösen végzett település- és közösségfejlesztő szándékaink kapcsán – közbevetőleg – szólnom kell a megidézett előidők teljességét átfogó francia kapcsolataink munkánkat segítő hasznáról. A kőröshegyi szőlősgazdák is részesei voltak normandiai barátunk, Paul Blin révén megismert Bernard Kohler szervezte borász-utaknak. Társaságunkból Varga Tamás és Vattay Dénes voltak az e célból szervezett tanulmányutaknak atyamesterei, gyaníthatóan az e nemes italok iránt érzett múlhatatlan elkötelezettségük okán. És érdekes: másfél évtizeddel később egy egészen más francia társasággal jártunk egyik jeles hazai városunk alpolgármesterénél, aki a vendégek iránti udvariasságból föl-emlegette a borkombinátjuk privatizációjában közreműködő francia céget és személyeket – főborászuk ugyancsak az előidők egyik túrja során odautazó társaság tagja volt. Ki tudja hát, hogy ki hogyan és miként szötte tovább a segédletünkkel elkezdett kapcsolatot! Ki tudja már, hogy azokból milyen eredmény következett?

A dél-franciaországi borászutak során megismerhető volt az a szövetkezeti forma, amely egészen eltért a hazaitól, lévén az ottani semmi más, mint a termelők szabályozott együttműködése szőlőjük feldolgozására és boruk értékesítésére. Megismerhető, bár nehezen értelmezhető volt, hogy ott ki az elnök és miért – megjegyzem: bárki, például névsor szerint annyi időre, amennyiben megegyeznek. És semmi másért, csak hogy valaki rendet tartson, hogy az aktuális kérdésekben a többiek nevében döntsön, avagy hogy a többiek képviselőjét ellássa valahol, természetesen a maga költségéből. Megis-

merhető volt a minőség garanciáját jelentő eljárás, amellyel meghatározták egy-egy gazda földterületének borhozamát: annyi államilag hitelesített zárjegyet kapott a termelő, ahány palacknyi borra volt képes szőleje. Megtudtuk azt is, hogy ezt nem valami állami főhivatal, esetleg a szövetkezet írhatnám elnöke határozta meg, hanem a tagok, tehát a gazdák közös gyűlékezete mindegyikük földterületéről egy időben és persze nyilvánosan. Megismerhető volt a szövetkezet szakértői gárdája: az évente megújított szerződéssel dolgozó, a minőség arányában fizetett borász és az eladásokkal arányosan fizetett kereskedő. Rajtuk kívül aztán senki más. Megismerhetőek voltak az itthoniakhoz képest kicsi, házi használatra készült gépek: a címkézők, az üvegmosók, a dugózók. És megismerhetőek voltak persze a borok, amelyek kinek ízettek, kinek nem, de tagadhatatlan volt, hogy annyit azért kapnak érte, amennyiből meg tud élni belőle az, aki megélhetését ebből gondolja. Tapasztalhattuk azt is, hogy ez a „megélhetés” meg lehetős színvonalú, hiszen minden út során a gazdák, a családok vendégei voltunk. Ez alkalmat teremtett nemcsak irigylésre méltó életmódjuk alapos megismerésére, hanem a családok meghívására, és a különféle kapcsolatok kiépülésére és kiépítésére is.

...

Kőröshegy faluháza a tervezett formában nem valósult meg. Az ott végzett munkánk akkor akadt meg, amikor az akkor még fungáló állampárti hatalom úgy próbálta megakadályozni a makoveczianus épületek sokasodását, hogy azokra tűzoltói felülvizsgálatok sorát kötelezte, illetőleg az építési engedélyek kiadását tűzoltói tilalommal akadályozta meg. A művi akadályon átlábolva végül együttműködésünk akkor szakadt meg, amikor már híre jött, hogy valami tán majd visszakapható az államosított tulajdon-

ból, és ugye a mi faluház-átalakítási tervünk is valakinek hajdani malomára készült. Éppen felhívhatnám az előjáróból azóta polgármesterre lett Pavlek Ferencet és rákérdezhetnék, hogy mi történt azóta, de nem teszem. Nem oknyomozást folytatok, hanem gondolkodásmódkunk alakulását követem nyomon. Jó emlékeim közé tartozik a Kőröshegyen eltöltött – egyébként nem kevés – idő, és a település szőlőre és borra alapozott fejlesztésének tanulságait azóta is hordozom. Barátságunk része az a néhány boldog óra, amit '90 februárjában préháza vendégeként töltöttem el az RMDSZ-től tanulmányútra érkezett csoport társaságában. Talán akkor hallottam, hogy valami közösségi ház mégis épül náluk. Bizonyára hiányzik az azóta már biztosan befejezett épületből a borosztoló, a palackozó, de talán már megalakultak az annak idején tervezett szervezetek. Reménykedem, hogy valakik palackozzák is, és boruk közelíti azt az árat, amiből immár itthon is megélhet belőle az, akinek az ebből való megélhetés tetszik.

Csengerben tehát, és az ottani feladatokkal egy időben, de másutt végzett, az építésekkel közös munkáinkban körvonalazódott egy sajátos település- és közösségfejlesztési gondolkodásmód, amely az emberek tudását és képességét, életmódbeli és társas viszonyait, életkörülményeiket és megélhetésük lehetőségét, a rendelkezésükre álló, vagy éppen szükséges intézmények és a hivatalok tevékenységét és teljesítőképeségét a fizikai környezettel arányosan és egy időben ítélte fejlesztendőnek. Ez a gondolkodásmód számolt azzal, hogy a települések fizikális fejlesztése hatással van a polgárok életére és életminőségére, egyéni és csoportos lehetőségeikre és jövőjükre. Az általunk alkalmazott gyakorlat ezért előre kereste a fizikai fejlesztést kívánó egyéni és közösségi óhajokat, és kiemelten szorgalmazta az emberek képességeit és lehetőségeit fejlesztő megoldásokat. Ez a gondolkodásmód hidat képzett a szükséges fizikai fejlesztések és a helyben élő polgárok között úgy is, hogy ez utóbbiak befolyással legyenek az előbbire. Sőt: e gondolkodásmód szerint előbb a helyben lakókkal kell párbeszédet kezdeményezni és körükben kell helyzetfeltárást tartani, esetleg éppen tőlük kérve meg a helybéli szükséglet és tennivaló, és csak ez után, csak ebből lehet következtetni az esetleges beruházásra, mértékére, nagyságára.

És erről eszembe jut Paks, ahol Makovecz Imre városi főépítész megbízatást kapott a nyolcvanas évek utolsó harmadában. Nagy feladatok voltak készülődésben, hiszen az atomerőmű bővítését tervezték akkortájt, és járulékos beruházásként lakások százait kellett volna építeni. Az erre fordítható összegből akár egy új lakótelep is épülhetett volna a meglévők mellé, de Makovecz és az akkori tanácselnök, Jákló Péter ebben arra láttak lehetőséget, hogy átgondolásra és átépítésre kerüljön a város lakásállományának jelentős része. Hogy újként az és úgy épüljön meg, ami egyidejűleg mások lakáshelyzetében is megoldást jelent.

Ez volt a nehezebb. Ezt választották. Kiindulópontként azonban meg kellett tudni, hogy ki hogyan él, és ki mit szeretne. Nekem a dunai gátként is funkcionáló 6-os út melletti, a „gödörben” lévő hajdani halászfalu lakói jutottak. A tulajdonviszonyokkal tisztában volt a Tanács, ám azt honnan is tudhatta volna, hogy ha mozdulni lehet, akkor ki mit akar? Mentem házról házra tehát, és kikérdeztem az embereket. Elégedettek-e körülményeikkel? Akarnak-e máshová menni? Maradnának-e itt, és ha igen, bővítenék-e a házukat? Ha

nem, persze nem baj, de ha igen, akkor mekkorára? Ha viszont valami mozgásra szánnák magukat, hová mennének? Feladatom volt, hogy megtudjam, milderre ki mennyit szán, hogy van-e pénze, vagy hitelt akar? Esetleg támogatást a várostól?

Feljegyzett válaszaikra írásban is visszakérdeztünk, és az így megalapozottnak gondolt előzetes állapotot térképre vittük. Az átépítés során mindenkire figyelem került volna. Így arra is, aki helyben maradna, mert maradhatott volna változatlanul. Arra is, aki helyben szerette volna bővíteni házát, hiszen az elköltözőktől felszabaduló területen lehetőség nyílt volna rá. Mert kitűnt az is, hogy ki keresné másutt boldogulását. Az elköltözni akarók telkeit egyberajzolva alakult ki tehát egy modernizált „halászfalu” a panelből építendő lakótelep helyett, persze annak egységáráért.

Később kiderült, hogy nem bővül az erőmű, tehát nem lesz a lakásépítésre járulékos pénz, és marad minden a régiben. Mako-vecz paksi főépítészségére csak az általa tervezett katolikus templom emlékeztet. Sajnálom – persze leginkább a helyben lakók sajnálhatják! – hogy ebből nem lett semmi. A megvalósult példa többlet érne, mint az erről szóló emlék. Az azonban bizonyos, hogy a településfejlesztéssel kapcsolatos tapasztalataink e feladat során újra bővültek.

Jelentős mértékben eltért tehát a munkáink eredményeképpen kialakult gondolkodásunk attól a korabeli megközelítéstől, amely hierarchizálta a településeket, és amely az ott élő emberek óhajaira, szándékaira, képességeire és életminőségére nem figyelt, s legfeljebb csak darabra számolta őket. Volt alkalmam megismerni ezt a gondolkodást egy, a Mérnökto-

vábbképző keretében szervezett urbanisztikai szaktanfolyamon. Megismerheti bárki ma, tehát e sorok írásakor is ugyanúgy, hiszen e téren a mai napig szinte semmi sem változott. A terület- és településfejlesztési gondolkodás (a regionalizmus kivételével) ugyanolyan maradt, mint amilyen a pártállami időkben volt.

(Nem állom meg, hogy el ne meséljem egykori franciaországi élményemet valahonnan a Lyon és Saint Etienne közötti félútról. Az itt lévő dombok közötti városkában élt Claude Aleo népművelő barátom, akihez szerencsém az előidők során többször is eljuttattott. Tőle való a történet.

Településén bölcs vezetők éltek. Bölcsességük abban nyilvánult meg, hogy nem hitték magukat tévedhetetlennek. Még akkor sem, ha mindannyian együtt voltak az oda- valósi képviselő-testületben. Éppen ezért valamikor olyan törvényt tettek, hogy ha valamilyen fejlesztési döntésük bizonyos összegben felüli, vagy ha az a városka területéből egy meghatározott négyzetméternyi felületet vagy meghatározott hosszúságot elér, illetőleg ha egy meghatározott létszámon felül érinti a lakosságot, a testület döntése csak egy hónapon belül válik hatályossá és csak akkor, ha azt nem támadja meg senki.

A „támadás” persze szabályos kellett legyen: legalább három helybéli lakosnak egyesületet kellett alakítania a döntés megváltoztatása céljából. Ha ezt megtették, és bejelentkeztek a polgármesterségen, ugyanannyi időt kaptak az új, a saját variáns elkészítésére, mint amennyi ideig a testület foglalkozott a témával. Ugyanannyi pénzt kellett a rendelkezésükre bocsátani, amennyibe a hivatalnak az eredeti variáns került. Ha elkészültek, szóltak. Variánsukat az előzővel együtt nyilvánosságra

hozták, majd a testület szavazott róla.

A második döntés éppen úgy halasztott hatállyal lépett életbe, mint az első, és azt megváltoztató is lehetett a helybélieknek szervezkedni, és ha szervezkedtek, időt és pénzt kellett adni, és így tovább. Elvileg a végtelenségig, de föltehetően mégsem addig. Mert – mint mondták – előbb-utóbb kiderült, ha valaki csak kekeckedni akart, és erről őt a változásokat igénylők rövid úton négy szemközt lebeszéltek.

Amikor én ezt a szisztémát a nyolcvanas évek elején hallottam, megmosolyogtam. Akkor az utcák egyirányúsításáról volt szó, és már a harmadik variációt gyűrték. Nem tartottam operatívnak ezt a megoldást, hiszen mikor jutnak a végére? – kérdeztem.

– Sokára – mondta a polgármester.

– Hát ez az! – okoskodtam.

– Dehát miért kellene hamar a végére jussunk? – kérdezte tőlem.

– Hát biztos azért vettétek napirendre, mert szükséges számotokra a döntés – bölcsekedtem.

– Szükséges, persze, szükséges – mondta a polgármester. – De még fontosabb, hogy mindenki elfogadja majd, ami kialakul.

Én egy olyan országból érkeztem, ahol az autókkal való behajtási irányt szakemberek szabályozzák, és hogy ilyenkor majd ki, merre menjen, azt sem akkoriban, sem most nem szokás megkérdezni senkitől. Nem értettem tehát, miről beszél az elfogadást illetően. Hiszen aki nem fogadja el, azt megbüntetik, vélekedtem. De ő ingatta fejét, és azt mondta:

– Végül is mindegy, mi honnan egyirányú. Az a fontos, hogy tudják, hogy értsék, és hogy megélik azt, hogy ők döntenek el. Ez az ő városuk, nem az enyém. Közük kell legyen hozzá.